SUB SEMNUL „EST-ETICII": MONICA LOVINESCU, ÎNTRE „JURNALELE INDIRECTE" ŞI *JURNALUL ESENTIAL*[1]

Under the Sign of "East-Ethics": Monica Lovinescu between "Indirect Diaries" and the Essential Literary Diary

Alina CRIHANĂ[2]

Abstract

To the average reader and, generally speaking, to the Romanian intellectuals who experienced the totalitarian regime, Monica Lovinescu's figure has been always related to an important phenomenon defining an outstanding resistance pole: 'Radio Free Europe' –where from Eugen Lovinescu's daughter, exiled to Paris shortly after the so-called Soviet 'liberation' of 1944, has been broadcasting her literary and cultural debates for over thirty years – definitely represents a genuine catalyst of anti-totalitarian dissidence and militant movement. Actively involved in the anti-communist fight, Monica Lovinescu has directly dedicated her existence in exile to supporting the Romanian intellectual elite which has been influenced by so many 'historical cataclysms', as it has been confirmed in her recurrent reflections inserted both in her personal writings and the 'indirect diaries' – Undele scurte / Radio Short-waves –approaching mainly Romanian literature under totalitarian regime. As for the reader interested in finding the ideological motivation of the post-totalitarian literary battles (and, by extension, the cultural ones), Monica Lovinescu's name is representative for the revisionist movement whose contemporary followers in search for symbolic legitimacy could but take advantage of the incontestable charisma of their mentor. In this perspective, one can notice the discrepancy occurring between the often inconsistent contemporary revisionist approaches (but always legitimised by the overt or covert reference to the model) and Monica Lovinescu's opinions voiced out during a life-long cultural career serving the 'east-ethical' ideology. It seems to be the major coordinate founding both the militant activity and life (which are genuinely compatible) of E. Lovinescu's daughter: mostly important, it is not compatible with the virulent denial of the aesthetic values self-defining the Post-War literary canon, despite of Monica Lovinescu's obvious reticence as for the respective authors and their 'legitimising' critics are concerned.

Keywords: **personal writing, „east-ethical" revisionism, „(auto)biographical ideology", narrative identity, „duty of memory".**

În *Cuvântul înainte* (datat martie 2002), care „închide" seria avantextelor lămuritoare privind *Jurnalul esenţial* (2010) şi deschide calea, în acelaşi timp, către aventura memoriei consemnată, într-o formă condensată[3], în paginile acestuia, Monica

[1] This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/89/1.5/S/59758.

[2] Assoc. Prof. PhD., *Dunărea de Jos* University, Galaţi

[3] Aşa cum subliniază semnatarele celorlalte două avantexte – Ioana Pârvulescu, autoarea prefeţei intitulate *Monica Lovinescu* şi Cristina Ciobă, autoarea *Notei asupra ediţiei – Jurnalul esenţial* (Bucureşti, Humanitas, 2010) este „o variantă « concentrată »", „redus[ă] la miez, decojit[ă] de redundanţe şi de fraze-parazit" a celor şase volume de jurnal publicate de Monica Lovinescu la Humanitas între 2002 şi 2006 şi „cuprinzând însemnări din perioada 1981-2000 (mai puţin anul 1989)". Am optat pentru selectarea citatelor ilustrative din această versiune condensată (pe care am comparat-o, firește, cu cele şase volume), care evită notaţiile redundante asupra aceloraşi evenimente. (De altfel, selecţia Cristinei Cioabă, „facilitat[ă] tocmai de caracterul fragmentar al notaţiei, ce dă autonomie părţilor fără a dezasambla întregul", ni s-a părut o reuşită a proiectului de a „oferi oricărui cititor, cât mai direct şi mai percutant, imaginea unei epoci şi a conştiinţei care a oglindit-o". (*Notă asupra ediţiei*, p. 13, 12)) Referinţele însoţind citatele selectate (inclusiv citatele din *Unde scurte I* şi din *Estetice*) vor conţine, din acest motiv, precizarea, între paranteze pătrate, a anului în care au fost consemnate respectivele reflecţii, notaţii etc.

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

Lovinescu îşi descrie demersul, subliniindu-i mizele înscrise (cum altfel?) pe coordonatele unei „etici a neuitării": „Jurnalul acesta nu reconstituie o existenţă, ci o agitaţie. […] De mai totdeauna ciuruită, memoria mea era incapabilă să înmagazineze totul. Aş fi intitulat aceste însemnări – ce merg din 1981 până în 2001 – *Agende*, dacă n-aş fi ales titlul pentru jurnalul zilnic şi „sburătorist" al lui E. Lovinescu. Chiar dacă jurnalul meu – pe care n-aş îndrăzni să-l compar cu al tatei – nici ca valoare, nici ca interes – are şi alunecări personalizate, „pactul autobiografic" se anulează de la sine din moment ce paginile de faţă sunt scrise *despre* şi *pentru* alţii. Cum exilul a luat nişte proporţii necunoscute în istoria noastră, cum fenomenul e aproape inedit, aceste notaţii (de fond sau de detaliu) mi s-au părut utile cercetătorului de mâine. Într-adevăr, cei de azi par împărţiţi în două categorii distincte şi chiar antinomice: unii, rarisimi, pentru care tot ce ţine de exil este excepţional, alţii – mai numeroşi – nedispuşi să-l ia în seamă şi să-i confere sens şi valoare. O bună parte din scriitorimea română pare a evita cât mai sistematic orice referire la exilaţi. În general, memoriile şi jurnalele apărute în ultimul deceniu nu ţin seama de legăturile – uneori foarte strânse şi active, mergând până la complicitate în mai multe cazuri –, care se stabiliseră între scriitori din ţară şi alţii din exil. […] Presupun că şi din acest punct de vedere – ca în atâtea alte domenii –, *punerea la zi a trecutului*[4] reprezintă o condiţie esenţială a supravieţuirii." (Lovinescu, 2010 [2002]: 15-16)

Pactul de lectură propus de Monica Lovinescu fixează, aşadar, de la bun început, o serie de repere raportabile deopotrivă la sensul imprimat propriei naraţiuni identitare, ca tip de reconstituire (şi chiar de *reconstrucţie*, în măsura în care textele iniţiale au suferit ajustări, datorate autoarei înseşi) a unei istorii aparţinând trecutului, şi la contextul socio-cultural al publicării – asociat unui anume orizont de aşteptare – caracterizat de o criză a memoriei istorice, culturale şi colective. Sub acest aspect, *Jurnalul...* îşi programează lectura şi, proiectează, implicit, o transformare de orizont, modelată de interpretarea autoarei, a cărei hermeneutică a istoriei, dublată de una a propriei poziţionări în această istorie – în câmpul „practic" şi, firește, în cel al (auto)reprezentărilor mijlocite de povestirea vieţii –, însoţeşte mereu (nu doar în prologul citat) procesul „punerii în intrigă" (Ricœur, 1983: 127).

Din punctul de vedere al construcţiei, *Jurnalul...* se afirmă, începând chiar din acest „prag" al reconstituirii, ca un soi de „arhivă"[5] menită să stocheze memoria unei *alterităţi* pe care autoarea şi-o apropriază, în măsura în care se recunoaşte în ea, prin asumarea – în detrimentul „pactului autobiografic" (imposibil, totuşi, de „anulat", în ciuda „programului" declarat) – a unui „pact cu Istoria" (Simion, 2002: 21-22) specific, sub aspect tematic, mai curând *memoriilor*, cărora nu le împrumută, însă, şi arhitectura narativă. Mai mult decât o „punere la zi" a evenimentelor existenţei personale, *Jurnalul...* se doreşte (şi reuşeşte) a fi oglinda, fie şi fragmentară, a unui dublu context istoric, cultural şi identitar ipostaziat din perspectiva, iarăşi dublă, a celei care alesese

[4] Ultima subliniere ne aparţine.
[5] Pasiunea „arhivistică" este, şi ea, declarată, în chiar paginile *Jurnalului*.

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

să trăiască la Paris, „în această nesfârşită paranteză românească" (Lovinescu, 2010 [1990]: 288).

E vorba, pe de o parte, de o lume culturală românească *supravieţuind*, sub dictatură, graţie eforturilor unei elite care îşi permite puţine acte de disidenţă propriu-zis politică, dar care *rezistă* prin prezervarea valorilor ei *estetice*, şi de care autoarea *Est-eticelor* nu se poate despărți, cel puțin din punct de vedere afectiv[6], nici după 1990, în ciuda *diferențelor* de ordin ideologic afirmate – în raport cu anumite segmente ale ei – în cursul unei polemici deja celebre. „Sentimentul de apartenenţă" (Mucchielli, 1999: 67-68) la această lume nu poate însă anula *écart*-ul, nu doar geografic, ci, în egală măsură, identitar[7] şi cultural, care amprentează, fără îndoială, poziționarea intransigent „est-etică" a autoarei în raport cu câmpul cultural românesc. Această distanţă, ireductibilă în pofida legăturilor profunde şi permanente cu spaţiul de origine, este cea care modelează într-o măsură considerabilă, credem, atât „ideologia [auto]biografică" (Bourdieu, 1986: 69) asumată de autoarea *Jurnalului...* (şi, firește, a memoriilor intitulate *La apa Vavilonului*, 1999-2001), cât şi ideologia sa „est-etică", reperabilă în exercițiul critic şi eseistic din *Undele scurte* (1990-1996) şi *Etica neuitării* (2008).

Pe de altă parte, *Jurnalul...* restituie atmosfera fascinantei lumi a diasporei româneşti de la Paris, populată de figuri aproape mitizate (nu în sensul idealizării lor în interiorul fragmentelor de „frescă" biografică schiţate de Monica Lovinescu, ci în acela legat de poziția lor, recunoscută, în panteonul cultural universal), precum Ionesco şi Cioran, cărora li se alătură, periodic, Mircea Eliade, (mai rar) Vintilă Horia etc. – o lume „agitată" în măsura în care îşi „întreţese" propriile destine în istoria „obsedantă" a primei. O lume a exilului deopotrivă „intelectual" şi „mobilizat"[8], pe care autoarea *Jurnalului...* o reconstituie din interior, din unghiul martorului şi al protagonistului activ

[6] E vorba de „*o altă viață. De care nu mă vindec*." (2010 [1984]: 125, s. n.)

[7] Acest *écart* se adaugă celui specific tuturor povestirilor vieții (asumat, şi el, de naratoarea *Jurnalului...*): Elisabeth W. Bruss, Philippe Lejeune, Jean Starobinski, Gisèle Mathieu-Castellani, Georges Gusdorf, Thomas Clerc, Jean-Philippe Miraux, Sébastien Hubier, pentru a-i numi doar pe câțiva dintre teoreticienii genurilor biograficului preocupați de problema *dedublării eului* – inerentă scriiturii personale – au subliniat, toți, acest *écart* în egală măsură identitar şi temporal care separă instanțele povestirii (autorul real ca actor socio-cultural /vs/ autorul *implicit*, pe de o parte, şi autorul implicit /vs/ naratorul /vs/ personajul – ca instanțe textuale –, pe de altă parte) şi pe care se întemeiază (re)configurarea istoriei în exercițiul reconstituirii. Acelaşi *écart* marchează, din perspectivă hermeneutică, diferențele dintre cei doi poli ai „identității narative" identificați de P. Ricœur – „la mêmeté" şi „l'ipséité" (1990: 12-14) –, şi – din perspectivă psiho-sociologică – dintre cele două componente ale identității psiho-sociale („sinele" / „le soi" şi „ego"-ul). Cf. René L'Ecuyer, *Le Concept de soi* (Paris, PUF, 1978): „[Le] *Soi*, dont la fonction est principalement perceptuelle, se réfère à la façon dont l'individu se perçoit, aux attitudes et aux sentiments qu'il ressent à son égard, se rapporte au soi-en-tant-qu'objet (*self-as-an-object*), d'attitudes, d'évaluations. C'est ce que la personne pense d'elle-même et formule à son propre sujet." „[L]'*Ego*, dont la fonction est principalement exécutoire, se réfère à un ensemble de processus régissant le comportement et orientés vers l'action. C'est l'aspect actif qui concerne l'action et l'adaptation, se rapporte au soi-en-tant-qu'agent (*self-as-a-doer*). C'est aussi le soi en tant qu'il se réfère aux processus actifs de pensée, sélection, mémorisation." (L'Ecuyer, 1978: 21; apud Lucy Baugnet (1998: 26). Cf. Jean-Claude Kaufmann, *Ego. Pour une sociologie de l'individu*, Paris, Nathan, 2001 ; *L'invention de soi. Une théorie de l'identité*, Paris, Armand Colin, 2004 ; *Quand Je est un autre. Pourquoi et comment ça change en nous*, Paris, Armand Colin, 2008.

[8] În termenii lui Mihai Dinu Gheorghiu, „exilul intelectual poate fi definit mai degrabă printr-o dublă opoziție: una față de regimul politic din țară, dar şi una față de tentativele de a reconstitui sau de a întreține în exil o legătură de tip comunitar, de a reduce exilul la o dimensiune militantă („singura opoziție" ori singura „elită autentică"). Este ceea ce distinge *exilul intelectual* de *exilul mobilizat*" (2007: 284).

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

în câmpul cultural, dar şi, în acelaşi timp, implicat în mersul *celeilalte*, de care rămâne iremediabil legată, în pofida oricăror „deziluzii" personale.

La un alt nivel de lectură, al semnificaţiilor „ideologice" şi etice, *Jurnalul...* este expresia, nu în ultimul rând polemică, a unei lupte împotriva uitării – de la care autoarea nu abdică nici măcar în momentele (consemnate) de criză, cele care îi revelează „preţul cumplit" al exilului – şi pe care o ilustrează, sub alte forme generice, şi „jurnalele indirecte" – *Undele scurte*, inclusiv (sau mai ales) *Est-eticele*. În fapt, *Jurnalul...* consemnează – dincolo de istoria parţială a unui fenomen, exilul intelectual românesc, îndeosebi în ipostaza sa „mobilizată", ilustrată exemplar (în absenţa vreunei *intenţionalităţi* automitizante[9]) de una dintre personalităţile lui cele mai proeminente – istoria „facerii" *Undelor scurte*, dedicate, în marea lor majoritate, fenomenelor culturale şi, mai ales, literare din spaţiul de origine. Identitatea autoarei (atât cea psiho-socială, în multiplele ei aspecte, cât şi cea „narativă") – naratoare şi (*malgré elle*) protagonistă a celor mai multe dintre episoadele istoriei reconstituite în *Jurnal...*, deci semnatară (involuntară) a unui „pact autobiografic" – se (re)construieşte „oglindindu-se" în cele două ipostaze generice (*Jurnalul* şi *Undele scurte*) şi, în acelaşi timp, se lasă interpretată pornind de la aceste repere. Este motivul pentru care povestirile vieţii nu pot fi analizate în absenţa raportării la „jurnalele indirecte", care oferă, în plus, ocazia comparării unor ipostaze critice diferite – circumscrise unor segmente temporale şi ele diferite – şi care trebuie puse în relaţie cu „fluctuaţiile" identitare ale memorialistei, modelate de experienţele personale mereu conectate la seismele „marii istorii".

Revenind la „ideologia [auto]biografică", să constatăm, pornind de la pasajul citat, că însăşi recuzarea „pactului autobiografic" se înscrie, dincolo de concesiile făcute unor „alunecări personalizate", într-un program care pune, declarat, memoria individuală în serviciul unei memorii a exilului românesc (şi, în genere, a culturii naţionale), ea însăşi „matrice" – cum ar spune Paul Ricœur (2000: 106) – a istoriei. Sub acest aspect, proiectul memorialistic al Monicăi Lovinescu apare, în mod evident, îndatorat ideologiei sale „est-etice", înţeleasă în dimensiunea ei de „etică a neuitării", un antidot – aceasta din urmă – împotriva „eroziunii [...] memoriei, [...] a demnităţii, [...] a omeniei", chiar a ... „comunismului" (Lovinescu, 2010 [1995]: 377). O ideologie

[9] Deşi autoarei notaţiilor nu îi este străină această proiecţie mitizată a angajamentului său în dinamica fenomenelor culturale din spaţiul de origine („Numai că, *volens-nolens*, mitul există şi noi suntem protagoniştii lui." (2010 [1984]: 135)) – o reprezentare identitară *atribuită* de elitele rezistente, sub dictatură, şi conservată parţial, în ciuda „disonanţelor identitare" antrenate de conflictele dintre „revizionişti" şi „conservatori", îndeosebi în cadrul grupurilor de apartenenţă ale primilor, şi după 1989 – povestirea vieţii nu indică, la nivel *manifest*, o vocaţie a automi(s)tificării. Ceea ce nu înseamnă că această dimensiune (specifică tuturor scriiturilor eului) ar fi absentă din structura *Jurnalului...* În plan *latent,* „mito-istoria" identitară vine să contracareze, *terapeutic* şi *compensator*, sentimentul culpabilităţii provocat de marea tragedie personală (moartea mamei în închisoare), pe care „travaliul de doliu" nu îl poate oculta. Cf. Georges Gusdorf, *Auto-bio-graphie. Lignes de vie 2*, Paris, Odile Jacob, 1991. În termenii lui Gusdorf, în scriitura autobiografică, „à l'histoire de la personnalité s'oppose […] *une mythistoire, plus vraie que le réel.* […] L'écart entre le moi remémorant et le moi remémoré permet l'interventi de l'instance mythique, remaniant la réalité du vécu pour la rendre plus semblable à l'identité que le sujet se reconnaît par-delà les déformations et les malentendus de l'évènement. […] *La vérité du moi, la plus vraie vérité, est une mythologie du moi.*" (1990: 480-481, 483, s. n.)

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

care, dincolo de miza *terapeutic-compensatorie* (mai mult sau mai puțin) *latentă* – în raport cu traumele memoriei individuale, mărturisite de cea care conştientizează că, atât „cât trăie[şte], mormântul ei [al mamei, n. n.] e în [s]ine" (Ibidem [1993]: 340) – ajunge să confere „sens şi valoare" nu doar unei întregi existenţe dedicate unei Românii puse, în momentele de angoasă postdecembristă, sub semnul ficţiunii[10], nici doar exilului „militant" în ansamblu, ci unor practici culturale menite să contracareze – în spaţiul estic postcomunist – reeditarea unor forme (specifice totalitarismului) de „abuz al memoriei" (Ricœur, 2000: 82-83).

Din această perspectivă, proiectul „est-etic" al Monicăi Lovinescu nu ni se pare (iarăşi, *în ciuda* autoarei *Jurnalului...*[11] şi a *Undelor scurte*) că l-ar contrazice pe acela, în egală măsură *etic*, al adepţilor „rezistenţei prin estetic". *Diferenţele* (explicabile, nu în ultimul rând, prin prisma tragediei personale care creează – şi întreţine, pe parcursul întregii vieţi – premisele acelei „nausée" acutizate după 1990) apar la nivelul „obiectului" vizat în exerciţiul „datoriei faţă de memorie": în cazul Monicăi Lovinescu, primatul este acordat memoriei *oamenilor* – ca actori socio-culturali –, în vreme ce, în cel de-al doilea, este privilegiată memoria *cărţilor*, altfel spus a produselor *estetice* care înscriu în spaţiul scriiturii, „urmele" unei istorii „obsedante". O „est-etică" faţă cu o „etică a esteticului"[12], a căror opoziţie de fond este alimentată, chiar radicalizată – la nivelul (meta)naraţiunilor legitimatoare contemporane – de proliferarea istoriilor concurente asupra aceluiaşi context, produse de „revizionişti" şi de „conservatori".

Problema opoziţiei ideologice dintre „est-etică" şi „rezistenţa prin estetic" ar trebui analizată, credem, din acest motiv, dintr-o perspectivă care să ia în calcul, dincolo de conflictele de ordin personal (importante, fără îndoială, în măsura în care generează transformări radicale ale imaginilor identitare pe care şi le atribuie unii altora „actorii" angajaţi în „bătăliile canonice", acum, ca şi în primii ani postdecembrişti), dinamica specifică a câmpului socio-cultural (post)totalitar în ansamblul său. Un câmp aflat în relaţie de subordonare – în prezent, ca şi în trecutul totalitar – faţă de cel politic, în care „disonanţele identitare" (Mucchielli, 1999: 100) apar, astăzi, pe fondul unor bătălii pentru legitimitate simbolică: efectul acestora din urmă este, între altele, „ruptura", remarcată de autoare în prologul citat, dintre elitele „pro-exilice" şi cele care trec sub tăcere, într-o măsură mai mare sau mai mică, rolul exilului „militant". Din acest punct de vedere, supralicitarea actuală a revizuirii „est-etice" în valorizările

[10] „Ne întrebăm chiar […] dacă nu ne-am înşelat dedicând unei Românii fictive o întreagă existență." (2010 [1992]: 327-328).

[11] „...simt şi ştiu că pe deasupra oricăror estetisme mă aflu […] în faţa Memoriei aşa cum este înregistrată azi spre a dăinui." (Ibidem [1988]: 254).

[12] Sintagma este inspirată de aceea a lui Michel Maffesoli – „l'*éthique de l'esthétique*" / „etica *esteticii*" (cf. *Au creux des apparences. Pour une éthique de l'esthétique*, Éditions de la Table Ronde, 2007, p. 12, trad. noastră), fără a acoperi în întregime, în înțelesul pe care i-l atribuim aici, semnificațiile date de sociologul francez. „Etica esteticului" ar implica, în cazul la care ne referim, atât o „difracție" a esteticului „în ansamblul existenței" (personale) şi o anume „manieră de a fi (*ethos*)" împărtăşită de adepții „rezistenței prin scriitură" în interiorul grupurilor de apartenență, cât şi, mai ales, o filosofie existențială care fundamentează (re)configurarea istoriei în povestirile vieții publicate după 1989.

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

canonului[13] literar postbelic, asociată stigmatizării „retragerii" („compromițătoare" din unghi politic) în estetic a adversarilor „rezistenți", ni se pare a fi expresia unei instrumentalizări abuzive, în scopuri autolegitimatoare, a „patrimoniului" ideologic lăsat de Monica Lovinescu. Rezultatul practicilor revizioniste – care facilitează un dublu „transfer de capital simbolic" (Bourdieu, 1994: 94) asupra „artizanilor" lor (dinspre mitologia configurată în jurul *modelului* Monica Lovinescu şi, deopotrivă, oricât de paradoxal ar putea să pară, dinspre aceea a „rezistenţilor" panteonizaţi în canonul estetic postbelic) contrazice, în ultimă analiză, înseşi principiile „eticii neuitării", în măsura în care el se înscrie pe linia unui „abuz al uitării" (Ricœur, 2000: 98).

Or, demersul Monicăi Lovinescu, reperabil atât în „jurnalele indirecte" din anii '60 – '80 cât şi în scriitura memorialistică din aceeaşi perioadă şi de după 1989, suprapune, în planul reflecției critice şi eseistice, pledoaria pentru „travaliul" memoriei (în sensul „datoriei faţă de memorie") în practica literară – pe care autoarea l-ar fi dorit ilustrat mai pregnant în literatura română a epocii totalitare[14] – unui exercițiu critic care sfârşeşte prin a valida, de cele mai multe ori, valorile literare autentice, uneori în pofida adversităţii nedisimulate faţă de comportamentul controversat al autorilor unor cărţi „supravieţuitoare". Şi, dacă privilegierea ideologiei „est-etice" canalizate pe axa „datoriei faţă de memorie" conduce, uneori, la supralicitarea valorii *estetice* a unor cărţi a căror receptare posttotalitară nu pare să confirme atari valorizări (cazul romanului *Ostinato*[15] al lui Paul Goma, de pildă) sau – în sfera demersului memorialistic – la idealizarea conduitei *etice* a unor disidenți al căror comportament se dovedeşte a fi fluctuant, *în timp*, în raport cu portretul ideal construit (cazul, iarăşi, al lui Paul

[13] Revizuirile actuale ale canonului indică adesea ignorarea unui aspect esențial, şi anume că că noțiunea de canon „nu poate fi [...] desprinsă cu totul de realitatea estetică particulară şi de un anumit context", de „climatul unei epoci literar-artistice", de „un spațiu socio-cultural bine precizat". (Iulian Boldea, „Canonul literar. Limite şi ierarhii", în *Viața Românească*, nr. 3-4 / 2009, *Istoria*, URL: http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/58_viata-romaneasca-3-4-2009/34_ancheta/282_canonul-literar-limite-si-ierarhii.html).

[14] „În timp ce polonezii şi ungurii vin cu proze incendiare, la noi domneşte făcutul cu ochiul şi literatura atemporală." (2010 [1987]: 216). Notația autoarei nu vizează literatura parabolică în ansamblul ei (pe care o apreciază, inclusiv în *Est-etice*, aşa cum o atestă paginile dedicate lui Octavian Paler, Sorin Titel („*Clipa cea repede* de Sorin Titel", din 25 ianuarie 1985, dar şi – în primele *Unde scurte* – „*Lunga călătorie a prizonierului* de Sorin Titel", din 6 mai 1971) sau chiar fostului autor de proze realist-socialiste Laurențiu Fulga („Laurențiu Fulga şi conştiința chinuită", din 14 decembrie 1984). În cazul primului, ni se pare ilustrativă cronica despre *Polemicile cordiale* din 30 septembrie 1983, unde apare un scurt comentariu dedicat *Apărării lui Galilei*, urmat de o apreciere neaşteptată vis-à-vis de rezistența prin estetic: „Noțiunile acestea: angajament, adevăr, curaj, literatură militantă fuseseră atât de prostituate de realismul socialist, încât literatura română le-a boicotat vreme îndelungată, încercând salvarea în esteticul pur. Încercare izolată printre literaturile trecute prin aceeaşi minciună şi aceeaşi tiranie a dogmei: peste tot, din Rusia până în Polonia, de la Budapesta şi până la Praga, cuvintele – 2000 sau mai multe –, pentru a se dezbăra de balastul propagandei se sprijineau pe alte evidențe şi mai totdeauna un martor, ieşit din Gulag, inaugura prin mărturia sa reintrarea în literatură. La noi, ocolul a fost mai lung; s-ar putea însă, după unele romane apătute în ultimii ani (de la Marin Preda la Augustin Buzura), ca Octavian Paler să aibă dreptate şi scriitorii români să fie acum mai pregătiți pentru un nou contact cu istoria." (1994 [1983]: 76-77). Semnificative pentru aceeaşi atitudine privind valorile estetice ale literaturii postbelice ni se par şi notațiile (redundante) din *Jurnal...* privind o serie de romane „supraviețuitoare", precum *Dimineață pierdută* de Gabriela Adameşteanu, dar mai ales *Morometii*, considerat „*cel mai bun roman postbelic*". (2010 [1987]: 227, s. n.)

[15] Vezi „Cuvântul înainte" şi, mai ales, „Epilogul deschis" al primelor *Unde scurte*, unde Monica Lovinescu analizează cartea, apreciind-o, din perspectiva aceleiaşi „est-etici", la superlativ.

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

Goma[16]), respectiva poziţionare ideologică nu prejudiciază judecăţile critice fundamentate pe criterii *estetice*.

În fapt, unitară – sub aspectul coerenţei de ansamblu a volumelor publicate – pe tot parcursul activităţii militant-critice a Monicăi Lovinescu, această ideologie cunoaşte, *în timp*, accente (sau nuanţe) diferite, sub influenţa contextului istoric / politic al redactării şi al publicării textelor, care condiţionează, până la un punct, şi „fluctuaţiile" identitare amintite şi recunoscute ca atare de autoarea *Jurnalului...*: „Mama spunea că toate vârstele unei vieţi nu sunt de fapt parcurse de aceeaşi fiinţă, că, reprivind trecutul, i se pare a vedea mai multe eu-uri străine. […] Nu se poate să te povesteşti fără a pune în cauză certitudinea acestei povestiri. *Evanescenţă nu numai a amintirilor, dar şi a persoanei care şi le deapănă: ea e compusă din mai multe, uneori juxtapozabile, niciodată identice*. O viaţă nu e o biografie, ci o suprapunere de clişee biografice. Cele mai multe nesemnificative. (2010 [1984, 1985]: 138, 149, s. n.)

Lăsând deoparte problema (re)configurării traseului identitar personal, să observăm, de pildă, că, în *Undele scurte* (1990[17]) – care acoperă perioada 1961-1971, aşadar, aceea a „liberalizării", sfârşind cu momentul nefast al „tezelor din iulie" –, autoarea consacră numeroase cronici favorabile şi, mai ales, pertinente sub aspectul analizelor critice, volumelor publicate în epocă de o serie de scriitori pe care, ulterior, în câteva dintre *Est-etice* (1994[18]) şi, pe alocuri, în *Jurnal...*, avea să-i „pună la zi(d)"[19], sancţionându-le, după caz, fie – în textele din anii '80 – „angajarea" pe linia dictată de interesele legitimării „epocii de aur", fie – în notaţiile jurnaliere de după 1990 – „amnezia" postdecembristă. Este, de pildă, cazul cronicilor dedicate volumului *Vară buimacă* (2 martie 1968) şi romanului *Îngerul a strigat* (3 iulie 1969) de Fănuş Neagu, romanelor *F* de D. R. Popescu (12 iunie 1969) şi *Absenţii* de Augustin Buzura (17 iunie 1971), parabolei dramatice a lui Marin Sorescu, *Iona* (10 februarie 1968), ultimul elogiat

[16] Paul Goma (ca şi, mai puţin, Norman Manea, autorul eseului *Felix culpa* din 1990, considerat o probă a „relei-credinţe" şi a „fanatismului" (2010 [1992]: 319)) reprezintă, declarat, una dintre marile deziluzii postdecembriste ale Monicăi Lovinescu: „Într-adevăr, îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma. Nu că l-am citit, nu că i-am admirat şi susţinut „mişcarea" din 1977, ci că l-am cunoscut." E vorba de un Paul Goma care, în cel de-al treilea volum al *Jurnalului* său postdecembrist (*Jurnal de Noapte-Lungă*, 23 septembrie-31 decembrie 1993), consacrat „aproape integral" cuplului Lovinescu-Ierunca, îşi „disecă" foştii prieteni, după un „mecanism [...] simplu: porneşte de la câte un adevăr, apoi inventează sau deformează". (2010 [1995]: 380-381)

[17] Prima ediţie a volumului, apărută la Madrid, la editura „Limite", datează din 1978.

[18] Volumul cuprinde cronici din perioada 8 ianuarie 1983 – 3 decembrie 1987.

[19] În *Est-etice*, această „punere la zi(d)" este limitată la doar câteva cronici, care îi vizează, de pildă, pe D. R. Popescu („D. R. Popescu la „izvor" şi la congres", din 20 noiembrie 1984), pe Petre Sălcudeanu (apreciat pentru *Biblioteca din Alexandria*, dar sancţionat pentru „falsificarea" istoriei în *Cina cea de taină* – în „Istoria secretă descifrată de Petre Sălcudeanu?", din 5 octombrie 1984), apoi – într-un text intitulat „Scriitorii şi Canalul" (din 29 iunie 1984) – pe Fănuş Neagu, George Bălăiţă, Sorin Titel (pe care autoarea îl critică, fără însă a înceta să-i „admire" „opera" clădită „la adăpost de conformismele zilei şi ale cenzurii", căreia îi consacrase, de altfel, cronici elogioase şi în *Undele scurte* din perioada „liberalizării") şi din nou pe D. R. Popescu şi Petre Sălcudeanu. În cazul ultimei cronici citate, sancţiunile vizează textele encomiastice publicate, „în presa vremii" (cum ar spune... George Bălăiţă) şi în volumul colectiv *Simbolurile Magistralei Albastre*, de autorii unor veritabile cărţi „supravieţuitoare" publicate în perioada „liberalizării" – citate, semnificativ, pentru a sublinia contrastele dintre valoarea lor estetică şi, în egală măsură, *etică* şi conduita „compromiţătoare" a aceloraşi scriitori, prilejuită de „sărbătoarea" din 1984. În *Jurnal...*, scurtele notaţii critice (de după 1990) la adresa unor scriitori ca, de pildă, Augustin Buzura sau Marin Sorescu consemnează dezamăgirea memorialistei, provocată de poziţiile asumate de aceştia din urmă pe scena politică şi culturală postdecembristă.

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

(la „superlativ") – alături de Ştefan Bănulescu – într-o cronică din 6 noiembrie 1966 (intitulată „Doi scriitori autentici") etc.

Reţinem, spre ilustrare, o secvenţă din „Deplasarea raiului: „F" de D. R. Popescu": „Îl cunoşteam pe Dumitru Radu Popescu ca pe un autor interesant (mai ales prin „Dor"). Nu presimţeam destul că se va situa, cum se situează acum, pe primul plan al vieţii literare româneşti. „F" accentuează o cotitură: trecerea de la uitare, prin exaltarea formelor, la conştiinţă, prin amintirea realului, mai ales de la Marin Preda încoace. Nu vom încerca un rezumat care ar schematiza ceea ce nu poate suferi abstractizarea, întru atât materia cărţii este implântată în real. Deoarece e vorba de un roman al realului – şi nu de un roman realist – şi nu e vina lui D. R. Popescu dacă acest real alunecă în fantastic. De vină este numai o anumită istorie sau, şi mai precis, prezenţa dominantă a răului în această istorie. Realul este scos din dimensiunile sale fireşti prin acest *rău* care îmbolnăveşte timpul şi pământul. […] Dumitru Radu Popescu nu pledează pentru corabia lui Noe şi nu aşteaptă, ca acest personagiu, potopul. El îşi centrează finalul pe tânărul pentru care „toţi oamenii sunt nevinovaţi", „atâta timp cât prin probe nu le-ai dovedit vinovăţia". Este o soluţie a raţiunii împotriva iraţionalului izvorât din violenţa fără margini, din puterea fără frâu, din raiul deplasat în grădina şefului de colectivă. Aceasta este fişa de curaj etic şi civic a cărţii. Permisul ei de liberă trecere într-o literatură a răspunderii. Cât despre literatură, ea pur şi simplu se îmbogăţeşte prin acest roman cu încă o dovadă că poate exista un fabulos al realului, infinit mai fantastic decât fantasticul propriu-zis. Calea lui Dumitru Radu Popescu e o cale modernă. […] Dumitru Radu Popescu aparţine, pe de altă parte parte, unei categorii literare ilustrată în tânăra literatură română şi de un Fănuş Neagu: aceea a unei excesive vitalităţi estetice, ajungând aproape la o risipă a imaginaţiei. […] Abundenţa e însă strunită de reţeaua de semnificaţii în care autorul îşi închide întreaga construcţie. Totul se metamorfozează neîncetat – psihologie, natură, simbol – în afară de această determinare a autorului de a nu ceda în faţa nesemnificativului. Ceea ce înseamnă maturitate a darului." (1990 [1969]: 356-357, 360-361)

Aprecierile de acest gen sunt suficient de numeroase, în volumul citat, pentru a proba poziţionarea *estetică* şi, în egală măsură *est-etică* (e drept, cu accent pe cea de-a doua) a Monicăi Lovinescu vis-à-vis de valoarea unor cărţi de tipul romanului *F* (altminteri, unul dintre „romanele obsedantului deceniu" – publicate „cu voie de la poliţie" –, „revizuite" de mai tinerii adepţi ai est-eticii care, străduindu-se să-şi depăşească modelul, ajung să îl *falsifice*). Renunţăm să mai comparăm aprecierile de mai sus cu cele din *Est-eticele* din 1984 (unde autoarea îi pune faţă în faţă pe cei doi D. R. Popescu – autorul lui *F* şi „compromisul"), pentru simplul motiv că, în cronicile din anii '80, obiectul analizei este exclusiv comportamentul scriitorului pe scena culturală şi, mai ales politică, şi nu opera (din păcate, tocmai din acest motiv, ocultată). Observaţia este valabilă, cu puţine excepţii, şi pentru celelalte texte din *Est-etice* dedicate aceleiaşi teme.

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

Revenind la cronicile din perioada „liberalizării" şi la cele din ajunul „tezelor din iulie", să constatăm că valorizările est-etice negative, acolo unde apar (şi apar cu prisosinţă) vizează, în marea lor majoritate, acelaşi tip de comportament „pe linie" al unor scriitori aparţinând fie vechii „gărzi" a anilor '50 (cum ar fi Mihai Beniuc), fie generaţiilor mai tinere: e cazul, de pildă, al lui Eugen Barbu, sancţionat, firește (şi pe bună dreptate), şi în textele din anii '80, pentru „campaniile"[20] orientate împotriva unor personalități marcante ale criticii şi literaturii epocii, sancțiuni care nu vizează, însă, şi operele de valoare ale scriitorului, precum *Groapa*, aşezată printre cărţile „supravieţuitoare" ale obsedantului deceniu: „În tot acest timp, numai două-trei cărţi pot fi reținute, care se semnalau prin neadeziunea lor la astfel de slogane [acestea sunt citate mai sus, ca elemente de recuzită retorică preluate de E. Barbu din discursul realismului socialist, n. n.], printre care tocmai *Groapa*, sau şi mai sigur *Moromeţii* lui Marin Preda, şi în sfârşit *Bietul Ioanide* a lui G. Călinescu." (1990 [1966]: 197). Într-o cronică ulterioară – dedicată „Crailor de Curtea Nouă" (25 septembrie 1969) –, Eugen Barbu apare, în aceeaşi ipostază prea puțin onorabilă, ca un nostalgic al realismului socialist (într-o epocă în care regimul Ceauşescu, în căutarea legitimității simbolice, ataca, prin mitografii săi, erorile trecutului stalinist-dejist) şi ca un vajnic denunțător al confraţilor incapabili să scrie „lucrări cu fond ideologic « serios »", plasat fiind în compania lui Ion Brad şi a mai tânărului ... Nicolae Breban, proaspăt ales în Comitetul Central.

Apreciat – într-o cronică mai „veche" cu nici două luni față de cea citată (10 iulie), dedicată *Animalelor bolnave*, ca „un romancier de o vână remarcabilă", care justifică „până la un punct", elogiile criticii la adresa unei cărţi „nu impecabil scrisă" (1990 [1969]: 363) – tânărul Breban reapare – într-un text din 4 martie 1971 – ca exponent, alături de Al. Ivasiuc, al „noii gărzi a compromisului". Cronica omonimă are ca punct de plecare implicarea celor „doi scriitori de altfel talentaţi" în dezbaterile prilejuite de „o recentă „masă rotundă" din *România Literară* asupra *Socialului în*

[20] Un alt caz ilustrativ pentru o astfel de poziționare în raport cu acelaşi gen de comportament ni se pare cronica dedicată – în 13 decembrie 1985 – atacurilor lui „Mihai Ungheanu împotriva *Caietelor critice*", pe care autoarea le comentează, în termeni vehement polemici, pornind de la articolul publicat de critic în *Luceafărul* din 16 noiembrie (în acelaşi an). În articolul incriminat, criticul de la *Luceafărul* se lansase – sub pretextul „demontării" (termenul ne aparține) analizelor dedicate, într-un număr recent al *Caietelor...*, „poeziei tinere" – într-o abia disimulată campanie de denigrare a unor prestigioşi colegi de breaslă –, mai exact a criticilor „cenacliști" Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Ovid S. Crohmălniceanu, în primul rând, dar şi Ion Pop şi Al. Călinescu. Reținem, selectiv, câteva dintre observațiile Monicăi Lovinescu: „Din campania împotriva *Caietelor critice*, la desființarea cărora visează şi lucrează toți publiciştii şi cronicarii neoproletcultişti, cum putea să lipsească tenorul posac al grupului, Mihai Ungheanu? Nu e el principalul „critic" al neoproletcultiştilor, dacă nu singurul? Nu e el şi cel mai încrâncenat, văzându-se exclus din această citadelă a criticii autentice: *Caietele critice*? [...] Argumentația lui Mihai Ungheanu e atât de aberantă, încât nici nu ştii la care dintre enormitățile proferate să te opreşti. [...] Articolul lui Mihai Ungheanu n-ar fi complet dacă n-ar conține şi aluzia polițienească (legăturile dintre *Luceafărul* şi o anumită instituție cu un profil precis sunt infinit mai clare decât acelea dintre *Luceafărul* şi Uniunea Scriitorilor)." (1994 [1985]: 237, 238-239, 240) Comentând aprecierile criticului referitoare la „*diversiune[a] literară universitară*" disimulată, chipurile, sub ancheta *Caietelor...*, autoarea concluzionează: „Incapabili să fie competitivi pe plan pur artistic cu cei pe care ş-i consideră „duşmani", ei [„neoproletcultiştii", n. n.] i arată cu degetul denunțului spre autorități. Şi, pentru a fi bine înțeleşi, întrebuințează şi limbajul polițienesc de riogoare. De unde şi termenul acesta de diversiune strecurat în articolul lui Mihai Ungheanu despre *Caietele critice*." (Ibidem: 240)

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

literatură" – o adevărată „revelaţie" pentru Monica Lovinescu: „ea arată, şi mai limpede ca de obicei, că există o nouă gardă a compromisului în literele româneşti, în fruntea căreia se află doi scriitori de altfel talentaţi: Nicolae Breban şi Alexandru Ivasiuc. Amândoi aprobaţi cu entuziasm de Ion Brad, lovindu-se de opoziţia lui Al. Piru, sau de nuanţele lui G. Dimisianu şi S. Damian. Amândoi pledează pentru o resocializare a unei literaturi care ar fi devenit primejdios de estetizantă. Trebuie să recunoaştem că în timp ce Al. Ivasiuc îşi dă toate cărţile pe faţă, trecând la o neaşteptată reabilitare a stalinismului, care nu mai suferă nici măcar de „greşeli", Nicolae Breban începe cu o oarecare prudenţă, amintind de „boala de care au suferit anumite cuvinte", dorind de acum înainte o „întrebuinţare corectă" a lor. [...] Atunci când Nicolae Breban vorbeşte de reabilitarea unor termeni compromişi de stalinism, el nu o cere în sensul unei recuceriri a adevărului, ci numai în sensul unei îndulciri a minciunii." (1990 [1971]: 473, 476)

Autoarea continuă cu o analiză (argumentată) a „duplicităţii" „noii gărzi", punând, de pildă, faţă în faţă cele două poziţii contradictorii asumate, într-un interval relativ scurt (din mai 1968 – când „incriminaţii" cereau, alături de colegii lor şaizecişti, „suprimarea cenzurii" – până la momentul consemnat în cronică) de cei doi tineri scriitori aparţinând unei generaţii „care a fost un factor de liberalizare" şi subliniind, prin contrast curajul (deopotrivă *etic* şi *estetic*, am spune) unor scriitori ca Marin Preda sau D. R. Popescu, ca exponenţi ai unui realism social care a dat cărţi cu adevărat valoroase: „Au existat câteva romane realiste sau sociale în ultimii zece ani. A existat Marin Preda, cu al II-lea volum din *Moromeţii* şi cu *Intrusul*, după cum a existat *F*, romanul lui D. R. Popescu. (Amândoi, semnificativ, absenţi de la această discuţie.) Însă Marin Preda era un scriitor nu numai curajos, dar şi consacrat când a publicat – a putut să publice – aceste cărţi; iar curajul lui D. R. Popescu era cunoscut încă de la scandalul cu *Leul albastru*. Şi nici unul nici celălălat n-au putut totuşi să meargă până la capătul a tot ceea ce este şi rămâne de spus." (Ibidem: 476)

Cu adevărat semnificativă, din perspectiva poziţionării autoarei în raport cu „rezistenţa prin estetic", ni se pare observaţia care urmează: „*În aceste condiţii singura şansă pentru scriitorii tineri a fost evazionismul, aluzia, încifrarea*. Îndemnaţi spre realism, ei ştiau ce-i aşteaptă (neavând nicio faimă, niciun nume şi nici o poziţie în partid care să-i acopere). Îi aştepta ceea ce le propune azi Nicolae Breban: să poată exercita doar o critică parţială a realităţii sociale (în unele sectoare, cum se exprimă el), iar dacă ar fi vrut s-o generalizeze, să fie acuzaţi de ceea ce Nicolae Breban numeşte azi „curaj nihilist". Socialul şi realismul reprezintă, în asemenea condiţii, tot atâtea capcane prin care scrisul poate pactiza din nou cu minciuna." Şi încă: „Neputându-se exprima asupra teroarei staliniste în totalitatea ei, scriitorii români care n-au dispus sau n-au ştiut să-şi creeze condiţiile altor colegi de-ai lor din răsăritul Europei – nici să se închidă în exilul intern al unui Soljeniţîn – au evadat în literatura pură. E singurul baraj pe care au put să şi-l inventeze. *Puternic sau slab, el a îngăduit totuşi unei literaturi să reînvie, reînnodând cu vechile tradiţii.*" (Ibidem: 476, 477, s. n.)

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

Exemplele de acest tip ar putea continua: ele există şi în *Est-eticele* din anii '80 (pe care le-am evocat, pe alocuri, în note) şi în jurnalele Monicăi Lovinescu, unde reflecţiile, modelate de aceeaşi ideologie, asupra comportamentelor compromiţătoare sau, dimpotrivă, curajoase (fără a fi, obligatoriu, expresii ale disidenţei politice) ale scriitorilor din spaţiul de origine sunt însoţite, de multe ori, de portrete ale unor rezistenţi autentici, arareori (sau, în orice caz, nu într-o măsură semnificativă) „demontate" de mersul istoriei şi nu numai. Este, de pildă, cazul portretului lui E. Simion (pe care îl putem reconstitui pornind de la diverse „bruioane" presărate în jurnalele anilor '80), unul dintre „personajele" „marii istorii" care îi prilejuieşte (din nou) Monicăi Lovinescu, într-o notaţie din 1986, o reflecţie surprinzătoare (inclusiv pentru autoarea însăşi) asupra *rezistenţei*: „"Telefon dimineaţă de la Eugen Simion şi întâlnire seara. Nu ne-am văzut de patru ani, îl găsim mai deschis ca niciodată. Noi ecouri asupra efectelor „demenţiale" ale emisiunilor. [...] Când asist la laxismul şi la iresponsabilitatea de aici, *nu pot să nu admir pe aceşti atât de huliţi – şi de mine chiar desconsideraţi, pentru a nu se fi urcat pe baricade – intelectuali români care luptă cu încăpăţânare, de decenii, pentru a salva o cultură ce reprezintă singura lor formă de rezistenţă. Nu-mi pare rău că mi-am petrecut existenţa alături şi pentru ei.*" (2010 [1986]: 207, s. n.)

„Fluctuaţiile" de perspectivă, reflectate în plan identitar şi asumate, aşa cum am văzut, de autoarea jurnalelor, apar, în marea lor majoritate, în notaţiile de după 1990, pe fondul amintitelor „deziluzii", accentuate, fără îndoială, îndeosebi de noul context politic, caracterizat printr-o amnezie suspectă, dacă nu cumva printr-o „mnemofobie" (a elitei politice, în primul rând) tributară trecutului totalitar şi practicilor circumscrise „politicii uitării" (Michel, 2011). În acest context – pe care memorialista, din ce în ce mai conştientă de impactul marii tragedii personale[21] asupra poziţionării sale est-etice de-a lungul unui întreg parcurs existenţial, îl ipostaziază, oferind prilejul unor comparaţii între trecutul rememorat în „Memorialul durerii", de pildă, şi prezentul în care foştii torţionari[22] „supravieţuiesc" (eufemistic vorbind) în ciuda victimelor şi, în genere, a unei memorii colective „rănite" (Ricœur, 2000: 95) – se înscriu reflecţiile despre acea „nausée" care pune în cauză fundamentele angajamentului său în istorie şi,

[21] „S. T. [Stelian Tănase, n. n.] se întreabă de ce, cu toate documentele ce mi-au fost date de la SRI (extrasecrete şi la care el n-a avut acces), nu studiez cazul mamei? Îi vorbesc de impresia de pângărire pe care mi-o produc astfel de documente, dar, chiar în momentul în care mă motivez pentru exterior, îmi dau seama că e şi altceva mai profund şi care ține de laşitatea mea: mi-e frică să mă apropii de acele străfunduri unde zace *culpabilitatea față de mama*. Evident, obiectiv, nu sunt culpabilă. [...] Vinovăția mea e de alt ordin. Că n-am avut viziune istorică şi că am plecat fără a realiza că e pentru totdeauna. *Că n-am rămas alături de ea să suferim şi să murim împreună.*" (2010 [1996]: 437, s. n.). Şi, în altă parte: „De vină [sunt], în primul rând, eu. Care nu sunt în stare – şi nu voi fi niciodată – să fac față arestării şi morții mamei în închisoare. *Nu de la superficialitatea etică a scriitorimii române mi se trage „la nausée", ci de aici.*" (2010 [1990]: 286, s. n.)

[22] „Vedem caseta trimisă de Ioanid, cu Piteştiul. Cât putem judeca (trecerea în *pal secam* întunecă totul), documentarul e foarte bun. Iar Nicolski – în afară de faptul că pretinde de vreo trei ori că e doar „calomnia lui Ierunca", are şi fraza asta revelatoare: „parcă ne puteam închipui noi pe atunci că va veni decembrie '89!" Neagă totul, bineînțeles. Nici nu ştia de Piteşti, nici n-a anchetat personal vreun deținut politic. Avea dreptate Adriana [Georgescu, n. n.]: are mutra unui şobolan. Acum bătrân, vreo 78 de ani. Stă în vilă: 7 camere şi tablouri de maeştri români pe pereți. În alte țări ar fi chemat în judecată pentru „crime împotriva umanității". Şi condamnat. *La noi, însă, ca la nimeni.*" (Ibidem [1991]: 309, s. n.).

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

deopotrivă, propria „ficțiune" identitară[23]: „Nu ne simțim de aici, dar nu ne mai simțim nici de dincolo. Ideea unui astfel de sfârşit nu doar de veac – cum scriam mai sus –, ci şi de mileniu mi se pare brusc insuportabilă. Să-ți fi petrecut o viață luptând împotriva totalitarismului, având impresia că ai contribuit la ruinarea lui, pentru a-i vedea palidele fantome înnegrindu-ți din nou orizontul şi pătându-ți puținul timp ce ți-a mai rămas ține de deriziunea supremă." (2010 [1997]: 451)

În acelaşi context, „arhiva" memorialistică şi cea din *Undele scurte* se văd, cu atât mai mult, legitimate: „Tot timpul ne e luat cu pregătirea volumelor pentru Humanitas. Ce bine a căzut, de fapt, prostia americanilor de a închide biroul din Paris! Altfel ne-am fi petrecut ce ne-a mai rămas ca zile făcând emisiuni la Europa Liberă. Aşa, cel puțin, le strângem în filele unor volume. Nu că ar fi importante în sine, dar pentru peisajul românesc invadat din nou de rinocerii culturali (şi nu numai) şi dată fiind tendința la amnezie generală, poate că aceste adevărate „antologii ale ruşinii" dintr-un trecut ce se prelungeşte în prezent nu vor fi complet inutile." (2010 [1992]: 330-331)

Cunoaşterea, inevitabil fragmentară, a unui astfel de context, ne obligă să ne abținem de la judecăți *etice* vizând amintitele „antologii": ar fi să repetăm, într-un fel sau altul, erorile unor „revizioniști" care au selectat, din mărturiile Monicăi Lovinescu despre „lumea prin care a trecut", doar elementele apte să servească propriei legitimări. Drept pentru care preferăm să reținem – în spiritul „eticii neuitării" (credem) – ceea ce probează, nu doar în memorialistica Monicăi Lovinescu (inclusiv sau, mai ales, în „jurnalele indirecte"), faptul că acest trecut „obsedant" – matrice, şi el, a identității culturale colective – nu a însemnat, de fapt, o „Siberie a spiritului".

Bibliografie selectivă:

Corpus

Lovinescu, Monica, *Unde scurte*, Bucureşti, Humanitas, 1990
Lovinescu, Monica, *Est-etice. Unde scurte IV*, Bucureşti, Humanitas, 1994
Lovinescu, Monica, *Jurnal esențial*, Bucureşti, Humanitas, 2010

Studii

Baugnet, Lucy, *L'identité sociale*, Paris, Dunod, 1998
Boldea, Iulian, „Canonul literar. Limite şi ierarhii", în *Viața Românească*, nr. 3-4 / 2009, *Istoria*,
URL: http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/58_viata-romaneasca-3-4-2009/34_ancheta/282_canonul-literar-limite-si-ierarhii.html
Bourdieu, Pierre, *L'Illusion biographique*, în *Actes de la recherche en sciences sociales*, iunie 1986, Vol. 62-63
Bourdieu, Pierre, *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*, Paris, Seuil, 1994

[23] „...ma simt cuprinsă de o uşoară amețeală „identitară" (cum s-ar spune acum). Sunt azi, sunt ieri? *Sunt eu sau ceea ce aş fi putut fi dacă...?* Nu durează mult. Intervin ceilalți, care n-o cunosc decât pe M. L. de azi." (Ibidem [1996]: 419, s. n.).

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)

Gheorghiu, Mihai Dinu, *Intelectualii în câmpul puterii. Morfologii şi traiectorii sociale*, Iaşi, Polirom, 2007
Gusdorf, Georges, *Auto-bio-graphie. Lignes de vie 2*, Paris, Odile Jacob, 1991
Lejeune, Philippe, *Le pacte autobiographique. Nouvelle édition augmentée*, Seuil, Paris, 1996
L'Ecuyer, René, *Le Concept de soi*, Paris, PUF, 1978
Maffesoli, Michel, *Au creux des apparences. Pour une éthique de l'esthétique*, Paris, Éditions de la Table Ronde, 2007

Michel, Johann, *Peut-on parler d'une politique de l'oubli ?* în *Atelier international des usages publics du passé*, 2011, URL: http://centrealbertobenveniste.org/formail-cab/uploads/Michel.pdf.
Mucchielli, Alex, *L'identité* (4e édition), Paris, PUF, 1999
Ricœur, Paul, *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil, 1990
Ricœur, Paul, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Seuil, Paris, 2000
Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 2002

BDD-A2884 © 2013 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:24 UTC)